

УДК 33.338.2

*Н. В. Архирейська,
к. е. н., доц. каф. фінансів і кредиту Академії митної служби України, м. Дніпропетровськ*

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНКИ КАТЕГОРІЇ “ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА”

*N. V. Arkhireiska,
candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Department of finance and credit,
Academy of Customs Service of Ukraine*

RESEARCH SYSTEM APPROACHES TO EVALUATION CATEGORY “ECONOMIC SECURITY”

У статті досліджено еволюцію теоретичних концепцій категорії “економічна безпека” та узагальнено підходи російських, українських та західних наукових шкіл до визначення даної категорії.

The article examines the evolution of the theoretical concepts of "economic security" and generalized approach of Russian, Ukrainian and Western science schools to the definition of this category.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, державне управління, економічне зростання.

Keywords: economic security, national security, governance, economic growth.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної держави з розвинутою економікою потребує корінних змін державного устрою, формування нових соціально-економічних та суспільно-політичних відносин. Це потребує переосмислення пріоритетів розвитку та напрямів економічної безпеки. Без забезпечення економічної безпеки неможливо створити сприятливі умови для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, прискорення структурних та інституційних змін в економіці, оздоровлення фінансово-кредитної сфери, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери.

В останні роки були зроблені певні кроки в плані практичної реалізації сформованих теоретичних уявлень щодо категорії національна безпека. Поняття національної безпеки увійшло в нормативні документи. На державному рівні була прийнята Концепція національної безпеки України, яка згодом втратила чинність із прийняттям у 2003 році Закону “Про основи національної безпеки України”. У 2007 році була прийнята Стратегія національної безпеки України, а в червні 2012 року введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”.

Однак, прийняття Стратегії національної безпеки не здобуло позитивних наслідків для фінансової системи України. Починаючи з 1999 року рівень економічної безпеки не виходив за межі небезпечної зони (70 %), хоча і мав тенденцію до збільшення (від 49 % у 1996 р. до 63 % у 2006 р.). Історичний максимум зафіксовано у 2007-2008 роках (65%); після досягнення максимального значення, у 2009 - 2010 рр. рівень економічної безпеки знижувався і на кінець 2012 р. становив 60%. При цьому в численних дослідженнях проблем економічної безпеки досі не вироблено єдиного підходу до основних категорій і понять, які використовують різні автори. Відсутнє концептуальне визначення самої категорії “економічна безпека”; національно-державні інтереси, загрози, індикатори та порогові значення економічної безпеки розглядаються дослідниками крізь призму власних уявлень про досліджувану проблематику, в наукових розробках превалює суб’єктивний підхід. У таких умовах створення Державної стратегії економічної безпеки України на основі наукових вишукувань видається вкрай складною задачею. Перераховані вище обставини доводять актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи дослідження аспектів безпеки були закладені в працях Аристотеля, Конфуція, Платона. На початкових етапах вивчення проблеми безпеки її аналіз у різних аспектах був представлений в працях Т. Веблена, Т. Гоббса, Дж. Локка, Н. Макіавеллі. Деякі аспекти економічної безпеки були висвітлені у працях М. Блаута, Дж. М. Кейнса, Ф. Кене, А. Маршалла, Т. Мальтуса, П. Самуельсона, А. Смітта та ін.

В українській економічній науці проблеми забезпечення економічної безпеки почали активно обговорюватися лише з 90-х років ХХ століття. Значний внесок у розробку питань по розглянутій тематичі внесли дослідження О.І. Барановського, І.Ф. Білько, З.С. Варналія, В.М. Геєця, М.М. Єрмошенко, В.І. Мунтіян, Г.А. Пастернак-Таранушенко, В.Т. Шлемко та інші. Серед російських вчених Л.І. Абалкін, А. Архіпов, С.Ю. Глазьев, В. Загашвілі, А. Ілларіонов, В. Медведів, В.К. Сенчагов, В.Л. Тамбовцев та ін.

Метою статті є дослідження еволюції теоретичних концепцій побудови економічної безпеки та узагальнення підходів російських, українських та західних наукових шкіл до визначення категорії “економічна безпека”.

Результати дослідження. Незважаючи на відносну новизну категорії “економічна безпека”, питання її забезпечення мають довгу історію теоретичного дослідження. Категорія “економічна безпека” виникає поряд з державою і нерозривно пов’язана з її розвитком і функціонуванням. Зокрема, античні філософи вбачали безпеку економічної системи в достатній кількості національного багатства, яке виражалось золотом та скарбами [3]. Бачення “економічної безпеки” різними економічними течіями представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Узагальнення підходів наукових течій до поняття “економічна безпека”

Автор	Авторське бачення теорії
Ф.Кене “Економічна таблиця”, 1758 р.	Економічна безпека, як окрема категорія не розглядається, однак вперше була зроблена спроба провести аналіз суспільного відтворення з позиції встановлення певних балансових пропорцій між натуральними (речовими) і вартісними елементами суспільного виробництва [19].

А. Сміт “Дослідження природи та причин багатства народів”, 1776 р.	Теорією “невидимої руки” жорстко поєднав усі економічні потреби та інтереси з приватними власниками і тим самим викреслив державні економічні потреби та інтереси із сукупності суспільних цінностей, визначивши державі роль “нічного сторожа”. Підхід передбачав, що, реалізуючи власний приватний інтерес, економічний агент водночас сприяє досягненню безпеки суспільства, зокрема задовольняючи власну економічну безпеку.
Л. Вальрас “Елементи чистої економічної теорії”, 1977 р.	Економічна безпека є одним з критеріїв суспільного добробуту. Одночасне й повне досягнення максимального рівня економічної безпеки різними агентами неможливе: підвищення рівня економічної безпеки одного із учасників передбачає перерозподіл ресурсів на його користь, збільшення доходу та зміцнення його соціально-економічного становища. Натомість інша сторона втрачає частину ресурсів, її дохід зменшується, і вона опиняється у ситуації соціально-економічних втрат, тобто в економічній небезпеці.
Т. Мальтус “Нарис про закон народонаселення”, 1798 р.	Встановив залежність між зростанням населення та необхідними для існування продовольчими ресурсами, які є умовою безпеки суспільства. Перший дав опис продовольчій безпеці як складової економічної безпеки.
К. Маркс “Капітал”, 1867 р.	Детального та чіткого визначення економічної безпеки не прослідковується, однак в праці описаний економічно безпечний суспільний устрій, який виражається в оптимальному стані організації господарської діяльності в соціальній системі, найкращому використанні ресурсів, відсутності соціальних конфліктів.
Дж. Кейнс “Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей”, 1936 р.	Економічну безпеку розглядав з точки зору фінансової безпеки держави. Запропоновано спосіб уникати фінансових криз і безробіття шляхом корекції урядового контролю за кредитами і валютою.
П. Самуельсон “Економіка”, 1948 р.	Економічну безпеку держави розглядав через призму економічної безпеки індивідуальної особи.
М.Блауг “Економічна думка в ретроспективі”, 1962 р.	“економічна безпека” розглядається через захист національного виробника від зовнішніх загроз. Основними засобами досягнення оптимального сальдо торговельного балансу вважалися підтримка промисловості шляхом імпорту дешевої сировини, встановлення протекціоністських тарифів на імпорту промислової продукцію, стимулювання експорту готової продукції [5].

Отже, можна зробити висновок, що історично і логічно проблема економічної безпеки пов'язана із становленням і розвитком державності, усвідомленням нацією своїх економічних інтересів. Практичне втілення економічна безпека вперше знайшла у політиці “нового курсу” Ф. Рузвельта в період після економічної кризи 1929-1933 рр., яка базувалась на працях Дж. Кейнса. В 1934 р. для координації державного регулювання економіки країни був створений Федеральний комітет з економічної безпеки, а в 1935 р. прийнятий закон щодо економічної безпеки особи та соціального захисту особи.

Практичне застосування кейнсіанської моделі державного регулювання економіки дало змогу стабілізувати та стимулювати економічне зростання, підтримати високий рівень зайнятості та цінової стабільності. Показники економічної безпеки набули безпечного значення.

Проте досвід другої половини 50-х рр. показав, що антикризові заходи не забезпечують тривалого піднесення, високих та стійких темпів економічного зростання. Американські економісти дійшли висновку, що необхідно концентрувати увагу не на антикризових заходах, а на заходах зі стимулювання зростання, які водночас запобігатимуть і кризам. Таким чином, змінився головний мотив спрямування заходів державної економічної політики. Характерною її особливістю була постановка перед економічною політикою цілком конкретних завдань. Так, економічну політику в першій половині 60-х рр. було спрямовано на зменшення безробіття до рівня 4% робочої сили, забезпечення щорічного реального економічного зростання не менше ніж на 4%.

Однак вже з 80-х років Кейнсіанська модель економіки була вичерпана. Банківська криза 1979 р. у США зумовила загальне підвищення процентних ставок (до 6%) і поставила на межу банкрутства багато країн. Одночасно відбувалося збільшення інфляції (до 15% в 1974 р.). Так, у США в 1973-1975 рр. не працювало 30% виробничих потужностей, безробіття досягло 10%. Співіснування інфляції та безробіття стало головною макроекономічною проблемою 1970-х - початку 1980-х років, формуються глобальні проблеми світогосподарського розвитку. Проблема економічної безпеки знов стала актуальною.

У резолюції “Міжнародної економічної безпеки”, прийнятій на 40 сесії Генеральної асамблеї ООН у 1985 р., було визначено офіційний статус терміна “економічна безпека” і зазначено, що необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. У 1987 р. на 42 сесії Генеральної асамблеї ООН було прийнято Концепцію міжнародної економічної безпеки.

На сучасному етапі, що характеризується вченими як епоха глобалізації, питання економічної безпеки не втратило своєї гостроти, а навпаки, ще більше актуалізувалося. Це зумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, з одного боку, у стрімкому розвитку процесів лібералізації та інтеграції, що призводять до відкритості та взаємозалежності національних економік, розвитку глобального ринку, в умовах якого політична замкнутість окремих держав не мають змісту; а з іншого - постає проблема самобереження та розвитку окремих суверенних держав, їх політичного та економічного самоутвердження на міжнародній арені. На початку XXI ст. глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системі транснаціональних банків, формуванні глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни. Передчуття негативних наслідків глобалізації привело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, базовими елементами яких стали економічна та фінансова безпека [33, с. 64].

Однак дотепер вчені не дійшли згоди щодо єдиного трактування поняття “економічна безпека”. Про суттєві розбіжності відносно даної дефініції свідчать різні підходи, відповідно до яких економічну безпеку розглядають як:

- процес задоволення суспільних потреб;
- захист національних інтересів держави;
- економічну стійкість та стабільність економічної системи;
- сукупність умов та факторів, які забезпечують необхідний рівень економічного розвитку країни;
- стан національної економіки, при якому держава не втрачає свого суверенітету;
- стан захищеності від певного роду загроз.

Прихильники першого підходу вбачають економічну безпеку у здатності економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях. Однак, викликає сумнів ігнорування в даному підході особистих та колективних потреб, також не зовсім зрозуміла дефініція “ефективне задоволення суспільних потреб” (табл. 2). Даний підхід суперечить теорії мотивації А. Маслоу, яка визначає місце безпеки в ієрархії потреб суспільства.

Відповідно до цієї концепції, безпека – первинна потреба людини, що потребує першочергового задоволення. Якщо людина турбується лише про безпеку, це зважає думати їй про потреби вищого рівня. Потреба особистості в безпеці домінує в кризових ситуаціях, спонукаючи систему мобілізувати зусилля для відвернення загроз. Отже, економічну безпеку необхідно розглядати в широкому форматі: від безпеки особистості до міжнародної безпеки.

Таблиця 2.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(перший підхід)

Автор	Авторське бачення поняття “економічна безпека”
А. Архипов	Здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях [3].
А. Градов	Стан національної економіки, який забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни у матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі чи у середині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного чи екологічного характеру [12].
Я. А. Жаліло	Складна багатфакторна категорія, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансування задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [16].

Метою другого підходу є дослідження економічної безпеки з позиції захисту національних інтересів держави. Цей підхід досить аргументований, оскільки поняття “економічні інтереси” є проявом економічних відносин і водночас - суперечностей у економічній сфері. Інтереси виступають носіями суперечностей і в цьому вигляді вони нерозривні: потому інтереси також як і суперечності водночас є джерелом та рушійною силою розвитку економічної сфери країни. Також необхідно зазначити, що до сфери економічних інтересів держави належить сукупність об’єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи, а через неї й економіки. Прихильники цього підходу розглядають економічну безпеку через захищеність усієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни (табл. 3). На нашу думку, даний підхід необхідно розглядати в сукупності з програмами економічного і соціального розвитку держави, оскільки виникнення проблем безпеки спричинено не тільки негативами ринкового регулювання, а й загрозами суб’єктивно-функціонального характеру, зумовлених прорахунками в державному регулюванні.

Таблиця 3.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(другий підхід)

Автор	Авторське бачення
О.Д. Букоська	Стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави [6].
С.І. Юрій	Спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [35].
М. Пендюра	Найважливіша складова цілісної системи національної безпеки, як комплекс захисту національних інтересів [28].
І. Мішина	Економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб’єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [25].
А. Городецький	Надійма та забезпечена всіма засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [11].
В. Сенчагов	Стан економіки та інститутів влади за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал за найсприятливіших умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [34].
В.І. Мунтян	Стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства і держави, розвитку достатнього оборонного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення, як створення передумов для підтримки і покращення рівня життя громадян, задоволення корінних національних інтересів у виробничо-економічній, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших субекономічних сферах [26].
С.Г. Гордієнко	Надійма захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу - прямих та опосередкованих економічних збитків [10].
В. Савін	Система захисту життєво важливих інтересів країни [29].

Основою третього підходу є визначення економічної безпеки через призму стійкості фінансової системи. Прихильники даного підходу до основних критеріїв економічної безпеки відносять: економічну стабільність, яка виражається через стабільність грошово-кредитної та податково-бюджетної сфери, здатність країни до економічного саморозвитку, постійного оновлення та самовдосконалення (табл. 4). Автори даного підходу підмінюють поняття “економічна безпека” поняттям “економічна стабільність”. Економічна стабільність, безумовно, є базовою ознакою економічної безпеки, але не єдиною. У широкому часовому контексті економічна безпека органічно поєднана з динамізмом розвитку, інноваційними процесами, тому не може бути стабільною одиницею.

Таблиця 4.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(третій підхід)

Автор	Авторське бачення
М. Єрмошенко	Такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і

	ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [14].
С. Лишкін, А. Свинаренко	Це стан можливості та готовності економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та впливів [23].
Л.І. Абалкін	Сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення [1].
В. Загашвілі	Стан національного господарства, що забезпечує здійснення економічного суверенітету, збільшення економічної сили і підвищення якості життя в умовах участі країни в системі міжнародної економічної взаємозалежності і в гео економічній структурі, під якою розуміється просторово-силова структура світового господарства [17].
В. Геєць	Спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій [21].

Прихильники четвертого підходу (табл. 5) оцінюють економічну безпеку за допомогою відповідних критеріїв - індикаторів розвитку, а саме: структуру ВВП, обсяг і темпи розвитку промисловості, обсяг і динаміку інвестицій; природно-ресурсний виробничий і науково-технічний потенціали країни; ефективність використання ресурсів; конкурентоспроможність економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках; темпи інфляції; рівень безробіття; якість життя, ступінь диференціації доходів, забезпечення населення матеріальними благами й послугами; дефіцит бюджету і державного боргу; енергетичну залежність; інтегрованість у світову економіку. Важливе значення для економічної безпеки мають не самі критеріальні показники, а їх порогові значення, тобто граничні величини, перевищення яких загрожує економічній безпеці. Суттєвий недолік даного підходу є те, що не за всіма переліченими показниками визначені такі гранично-припустимі значення.

Таблиця 5.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(четвертий підхід)

Автор	Авторське бачення
В.Лук'янова	Сукупність критеріїв, умов та чинників, що забезпечують незалежність економічної системи, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення [22].
О. Романова	Сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і поступовість розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку держави як самостійну структуру [30].
А. Татаркин	Сукупність внутрішніх та зовнішніх умов та факторів, що сприяють ефективному зростанню національної економіки, її спроможності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз та збитків [30].
А. Ілларіонов	Посадання економічних, політичних та правових умов, яке забезпечить у майбутньому стійке виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом [18].

Досить поширеним є підхід, коли під економічною безпекою в першу чергу розуміють стан національної економіки, при якому держава не втрачає свого суверенітету виділяючи при цьому цілі і завдання за рахунок яких досягається незалежність держави. Науковці роблять логічний висновок, що економічна безпека повинна сприяти соціально-політичній стабільності суспільства, концентруватися на оборонному потенціалі країни. Незважаючи на місткість даного підходу, він не бере до уваги відмінності в національних інтересах держав, обмеженість природних ресурсів, різний рівень забезпеченості ними окремих країн містить потенційну можливість для загострення економічної та політичної боротьби за користування цими ресурсами..

Таблиця 6.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(п'ятий підхід)

Автор	Авторське бачення
Г. Пастернак-Таранушенко	Стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [27].
Х. Маховські	Стан держави, при якому забезпечується висока міра незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору [37].
Г.Ю. Дарнопих	Стан національної економіки, що забезпечує здійснення економічного суверенітету, економічного зростання, підвищення добробуту в умовах міжнародної економічної взаємозалежності [14].
О.С. Шнипко	Стан національної економіки, при якому країна залишається самостійною у прийнятті та реалізації стратегічних і політичних рішень в інтересах власної стабільності та прогресу [33].
А.Г. Шаваєв	Стан економіки, коли економічне благополуччя учасників відповідних суспільних відносин, стабільність внутрішнього ринку даної країни хоча і залежить від дії зовнішніх факторів, але негативний вплив останніх нейтралізується резервами господарюючого суб'єкта, який дозволяє зберегти його стабільність [31].
В. Медведєв	Стан економічної системи, при якому забезпечується усунення чи нейтралізація загроз її корінним національно-державним інтересам та самому існуванню країни [24].

Шостий підхід полягає у визначенні економічної безпеки через загрози. В умовах прискореної глобалізації світового господарства однією із важливіших проблем для економіки держави є саме зростання загроз її економічній безпеці держави. Невирішеність проблем у цій сфері не дозволяє забезпечити відповідний рівень економічного зростання, ускладнює здійснення ефективної реструктуризації економіки, здійснює негативний вплив на фінансову, податкову, страхову сфери та бюджетний процес держави. Прихильники даного підходу головним завданням держави вважають визначення рівня небезпеки внутрішніх та зовнішніх загроз, реалізації адекватних заходів щодо запобігання та усунення цих загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу (табл. 7). Такий підхід дає можливість виміряти

рівень економічної безпеки коливаннями ВВП, диференційовано оцінювати вплив різних загроз економічній безпеці, що в свою чергу мінімізує загальну нестабільність функціонування економіки. Однак, автори підходу не приділяють достатньої уваги питанням економічної інтеграції, хоча найнадійніший спосіб усунення зовнішньоекономічних загроз - налагодження взаємовигідних зовнішньоекономічних відносин. Так, наприклад, загрозами для України після вступу до СОТ стали загострення конкуренції між іноземними і вітчизняними виробниками, падіння макропоказників, посилення соціальної напруги в суспільстві.

Таблиця 7.
Узагальнення підходів вчених до поняття “економічна безпека”
(шостий підхід)

Автор	Авторське бачення
Д.Буркальцева	Стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до зовнішніх, внутрішніх загроз і здатний задовольняти потреби держави, суспільства, сім'ї та особи [7].
В. Шлемко, В.Бінько	Стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [32].
О. Белов	Стан національної економіки, який дозволяє зберігти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави [4].
О.А. Грунін	Стан народного господарства, що дозволяє задовольнити всю сукупність реальних, дійсних економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, сталий розвиток, прогрес, гідне рівноправне положення у світовому господарстві, надійну, тобто таку, що не дозволяє перейти критичну межу, захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і впливу непередбачених та важкопрогнозованих чинників [13].
К.Х. Іпполітов	Охоплює захищеність усієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя [19].
Х. Маул	Відсутність гострої загрози мінімально прийнятному рівню основних цінностей, які нація вважає першочергово необхідними. Ця загроза створюється в тому випадку, коли зовнішні економічні параметри змінюються настільки, що виникають умови, здатні зруйнувати існуючу соціально-політичну систему. При цьому хто-або що-небудь загрожує нам відторгненням від наших першочергових цінностей [36].

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву. Економічна безпека держави має бути представлена як цілісна, єдина, цілеспрямована система. Такий підхід дасть змогу не лише чітко окреслити систему економічної безпеки держави, а й стане методологічною основою для розгляду економічної безпеки регіону, галузі, підприємства, особистості.

На нашу думку, економічна безпека держави повинна включати сукупність економічних відносин, за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси, задовольняти потреби суспільства і держави, протистояти зовнішнім і внутрішнім економічним загрозам, якнайповніше реалізовувати свої національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці.

Дослідження цієї проблеми у такому контексті переконує, що економічна безпека - це не лише дієздатність самої держави, тобто її спроможність реалізовувати власні владні рішення, а й можливість для економічних суб'єктів різних рівнів діяти відповідно до своїх базових інтересів, проте у загальному руслі зміцнення економічної безпеки країни. Зазначений підхід може бути застосований як до економічного відтворення індивідуума (відтворення робочої сили), суб'єктів господарської діяльності різного роду (відтворення капіталу) і держави (економічна сторона відтворення держави як інституту - забезпечення економічної основи для стабільного виконання покладених на неї функцій), так і до суспільного відтворення як такого, яке є інтегральним показником і свого роду підґрунтям економічної безпеки країни, що узагальнює поняття економічної безпеки індивідуума, суб'єктів господарської діяльності і держави.

Література.

- Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. - 1994. - № 12. - С. 4-13.
- Агапова Т.Н. Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона / Т.Н. Агапова // Вопросы статистики. - 2001. - № 2. - С. 44-48.
- Архипов А. Экономическая безопасность: оценки проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. - 1994. - № 12. - С. 36-34.
- Белов О.Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О. Ф. Белов. - Режим доступу : www.niss.gov.ua/book/belov/6.html
- Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг; пер. с англ. - 4 изд. - М.: Дело ЛТД, 1994. - 720 с.
- Буковська О.Д. Економічна безпека України у контексті транскордонного співробітництва// О.Д. Буковська, Н.Н. Пойда-Носик// [Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка.- 2011. - Вип. 32. - С. 50-55.](#)
- Буркальцева Д.Д. Державні механізми управління макроекономічною безпекою України / Д.Д. Буркальцева // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 11(113). - С. 29-37.
- Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З.С.Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. - К.: Знання України, 2011. - 299 с.
- Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. - К., 2008. - 48 с.
- Гордієнко С.Г. Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С.Г. Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. - К., 2001. - 121 с.
- Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. - 1995. - № 10. - С. 44-50.
- Градов А.П. Национальная экономика. 2-е изд. / Градов А.П. - СПб.: Питер, 2005. - 240 с.
- Грунін О.А. Экономическая безопасность организаций: учеб. пособие / О.А. Грунін, С.О. Грунін. - СПб., 2002. - 160 с.
- Дарнопих Г. Классификация факторов экономической безопасности государства / Г. Дарнопих // Бизнес-Информ. - 1999. - № 9-10. - С. 55-57.
- Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. - К., 2001. - 309 с.
- Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин.- К.-Київський ун-т: Ін-т міжнар. відносин.- 2001.-Вип. 26.- С. 24--27.
- Загашвили В. Экономическая безопасность / В. Загашвили.-М.: Юристъ,1997.-364 с.
- Илларионов А. Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. - 2000. - № 10. - С. 34-58.
- Ипполитов К.Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К.Х. Ипполитов. - М.: РСПБ, 1996. - 263 с.
- Кене Ф. Избранные экономические произведения. - М.: Инфра - М, 2000. - 340 с.

21. Концепція економічної безпеки України / [В.М. Геєць, Б.С. Кваснюк та ін.]. - К.: Логос, 1999.- 56 с.
22. Лук'янова В.В. Економічна безпека України і загрози тінювого підприємництва / В.В. Лук'янова// Економка Менеджмент Підприємництво. – 2010.- № 21(11). – С. 14-20.
23. Лышкин С. Развитие экономики России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лышкин, А. Свинаренко // Вопросы экономики. -1994. - № 12. - С. 45-53.
24. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. - 1997. - № 3. - С. 111-127.
25. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01. / І. Г. Мішина. - Донецьк, 2007. - 235 с.
26. Мунтіян, В. І. Економічна безпека України [Текст] / В. І. Мунтіян. — К.: КВЦ. 1999. - 462 с.
27. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак- Таранушенко ; за ред. проф. Б. Кравченка. - К. : Ін-т державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. - 140 с.
28. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. М. Пендюра. - К., 2005. - 212 с.
29. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. - 1995. - № 9. - С. 14-16.
30. Татаркин А. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. -1996. - №5. - С. 78-89.
31. Шаваев А.Г. Система борьбы с экономической разведкой / А.Г. Шаваев. -М.: Правовое просвещение, 2000. - 240 с.
32. Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
33. Шнипко О.С. Місце економічної безпеки у підприємницькій діяльності // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу (1 листопада 2000 р.) / відп. ред. С.І. Пирожков, Б.В. Губський, А.І. Сухоруков. - К.: Нац. ін-т українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України, 2001. - 121 с.
34. Экономическая безопасность. Финансы-Банки./ под. ред. В.К. Сенчагова.-М.: Финстатинформ, 1998.
35. Юрій С.І. Фінанси: підручник. / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексєєнко та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
36. Maull H/ Raw materials, Energy and Western security. - London,1984. -216 с.
37. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten / H. Machovski // Aus Politik u.Zeitgeschichte. - Bonn. - 1985. - N° 5. - P. 39-44.

References.

1. Abalkin L.I. Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii: ugrozy i ih otrazhenie / L.I. Abalkin // Voprosy ekonomiki. [K.] 1994. [K.] # 12. [K.] S. 4-[K.]13.
2. Agapova T.N. Metodika i instrumentariy dlya monitoringa ekonomicheskoy bezopasnosti regiona / T.N. Agapova // Voprosy statistiki.. [K.] 2001. [K.] # 2. [K.] S. 44-[K.]48.
3. Arhipov A. Ekonomicheskaya bezopasnost: otsenki problemyi, sposobyi obespecheniya / A. Arhipov, A Gorodetskiy, B Mihaylov// Voprosy ekonomiki. – 1994.- # 12. – S. 36-34.
4. Bjelov O.F. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu: priorytety ta mekhanizmy zabezpechennja / O. F. Bjelov. [K.] Rezhym dostupu : www.niss.gov.ua/book/below/6.html
5. Blaug M. Ekonomicheskaya misl v retrospektive / M. Blaug; per. s angl. – 4 izd. – M.:Delo LTD, 1994. – 720 s.
6. Bukovsjka O.D. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu u konteksti transkordonnogo spivrobitnyctva// O.D. Bukovsjka, N.N. Pojda-Nosyk// Naukovyj visnyk Uzhghorodskijkogho universytetu. Ekonomika.[K.] 2011. [K.] Vyp. 32. [K.] S. 50-55.
7. Burkaljceva D.D. Derzhavni mekhanizmy upravlinnja makroekonomichnoju bezpekoju Ukrajinu / D.D. Burkaljceva // Aktualni problemy ekonomiky. – 2010.- # 11(113). – S. 29-37.
8. Varnalij Z.S. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu: problemy ta priorytety zmichennja: [monoghrafija] / Z.S.Varnalij, D.D. Burkaljceva, O.S. Saenko. [K.] K.: Znannja Ukrajinu, 2011. [K.] 299 s.
9. Vlasjuk O. S. Teorija i praktyka ekonomichnoji bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku / O. S. Vlasjuk ; Nac. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nac. bezpeky i obrony Ukrajinu. [K.] K., 2008. [K.] 48 s.
10. Ghordijenko S.Gh. Zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky Ukrajinu Sluzhboju bezpeky / S.Gh. Ghordijenko // Ekonomichni zlochyny: poperedzhennja i borotjba z nymy. [K.] K., 2001. [K.] 121 s.
11. Gorodetskiy A. Voprosy bezopasnosti ekonomiki Rossii / A. Gorodetskiy// Ekonomist.1995. # 10.[K.] S. 44-[K.]50.
12. Gradov A.P. Natsionalnaya ekonomika. 2-e izd. / Gradov A.P.SPb.: Pyter, 2005.[K.]240 s.
13. Grunin O.A. Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsiy: ucheb. posobie / O.A. Grunin, S.O. Grunin.
14. Darnopihh G. Klassifikatsiya faktorov zkonomicheskoy bezopasnosti gosudarstva / G. Darnopih // Biznes-Inform. [K.] 1999. [K.] # 9[К.]-10. [K.] S. 55-[K.]57.
15. Jermoshenko M.M. Finansova bezpe-ka derzhavy: nacionaljni interesy, realjni za-grozy, strateghija zabezpechennja / M.M. Jermoshenko. [K.] K., 2001. [K.] 309 s.
16. Zhalilo Ja.A. Ekonomichna bezpeka derzhavy, pidprijemstva, osoby v integhrovanomu suspiljstvi / Ja.A. Zhalilo // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn.[K.] K. [K.]Kyjivskijy un-t: In-t mizhnar. vidnosyn.[K.] 2001.[K.]Vyp. 26. [K.] S. 24[К.]-27.
17. Zagashvili V. Ekonomicheskaya bezopasnost / V. Zagashvili..[K.]M.: Juryst,1997.[K.]364 s.
18. Illarionov A. Kriterii ekonomicheskoy bezopasnosti / A. Illarionov // Voprosy ekonomiki. [K.] 2000. [K.] # 10. [K.] S. 34[К.]-58.
19. Ippolitov K.H. Ekonomicheskaya bezopasnost: strategiya vozrozhdeniya Rossii / K.H. Ippolitov.. [K.] M.: RSPB, 1996. [K.] 263 s.
20. Kene F. Izbrannyye ekonomicheskyye proizvedeniya. [K.] M.: Ynfra [K.] M, 2000. [K.] 340 s.
21. Konceptsiya ekonomichnoji bezpeky Ukrajinu / V.M. Ghejecj, B.Je. Kvasnjuk ta in., [K.] K.: Loghos, 1999 [K.] 56 s.
22. Luk'janova V.V. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu i zagrozy tinjovogho pidprijemnyctva / V.V. Luk'janova// Ekonomka Menedzhment Pidprijemnyctvo. – 2010.[K.] # 21(11). – S. 14-20.
23. Lyishkin S. Razvitie ekonomiki Rossii i ee restrukturzatsiya kak garantiya ekonomicheskoy bezopasnosti / S. Lyishkin, A. Svinarenko // Voprosy ekonomiki. [K.]1994. [K.] # 12. [K.] S. 45[К.]-53.
24. Medvedev V. Problemyi ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii / V. Medvedev // Voprosy ekonomiki:[K.] 1997. [K.] # 3. [K.] S. 111-[K.]127.
25. Mishyna I. Gh. Ekonomichna bezpeka v umovakh rynkovykh transformacij : dys. ... kand. ekon. nauk : spec. 08.00.01. / I. Gh. Mishyna. [K.] Donecjck, 2007. [K.] 235 s.
26. Muntijan, V. I. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu [Tekst] / V. I. Muntijan. — K.: KVIC. 1999. [K.] 462 s.
27. Pasternak-Taranushenko Gh. Ekonomichna bezpeka derzhavy / Gh. Pasternak- Taranushenko ; za red. prof. B. Kravchenka. [K.] K. : In-t derzhavnogho upravlinnja i samovrjaduvannja pry Kabineti Ministriv Ukrajinu, 1994. [K.] 140 s.
28. Pendjura M. M. Nacionaljna bezpeka Ukrajinu v konteksti suchasnykh jevropejskijykh gheopolitychnykh transformacij : dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.01 / M. M. Pendjura. [K.] K., 2005. [K.] 212 s.
29. Savin V. Nekotoryie aspektyi ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii / V. Savin // Mezhdunarodnyiy biznes Rossii 1995. [K.] # 9. [K.] S. 14-16.
30. Tatarkin A. Ekonomicheskaya bezopasnost kak ob'ekt regionalnogo issledovaniya / A. Tatarkin, O. Romanova, A. Kuklin, V. Yakovlev // Voprosy ekonomiki. -1996. - #5. - C. 78-89.
31. Shavaev A.G. Sistema borbyi s ekonomicheskoy razvedkoy / A.G. Shavaev. [K.]M.: Pravovoe prosveshhenye, 2000. [K.] 240 s.
32. Shlemko V.T. Binjko I.F. Ekonomichna bezpeka Ukrajinu:sutnistj i naprjamy zabezpechennja : monoghrafija / V.T. Shlemko, I.F. Binjko. – K.: NISD, 1997. – 144 s.
33. Shnytko O.S. Miscе ekonomichnoji bezpeky u pidprijemnyckij dijajlnosti // Nacio-naljna proghrama zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky v konteksti strateghiji

socialjno-ekonomichnogho rozvytku Ukrainy: materialy Krughlogho stolu (1 lystopada 2000 r.) / vidp. red. S.I. Pyrozhhkov, B.V. Ghubsjkyj, A.I. Sukhorukov. [K.: Nac. in-t ukrajinsjko-rosijsjkykh vidnosyn pry Radi nacionaljnoji bezpeky ta oborony Ukrainy, 2001. [121 s.

34. Ekonomicheskaya bezopasnost. Finansyi-Banki / pod. red. V.K. Senchagova. M.: Fynstatynform, 1998.

35. Jurij S.I. Finansy: pidruchnyk. / S. I. Jurij, V. M. Fedosov, L. M. Aleksejenko ta in.; za red. S. I. Jurija, V. M. Fedosova. - K.: Znannja, 2008. - 611 s.

36. Maull H/ Raw materials, Energy and Western security. [London,1984. [216 c.

37. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen, Aussichten / H. Machovski // Aus Politik u.Zeitgeschichte. [Bonn. [1985. [# 5. [P. 39-[44.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"